

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-10>

УДК 330: 351: 332.012.2

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ: РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА В ЙОГО ПОКРАЩЕННІ

TENDENCIES OF CHANGES IN THE ENVIRONMENTAL STATUS: THE ROLE OF PUBLIC AUTHORITIES AND BUSINESS IN ITS IMPROVEMENT

Славкова Олена Павлівна

доктор економічних наук, професор,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1864-0810>

Сухостаєць Андрій Іванович

кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4101-4105>

Slavkova Olena, Sykhostavets Andrii
Sumy National Agrarian University

У статті проведено аналіз екологічного стану на прикладі Сумської області, виявлення основних проблем, в тому числі обумовлених воєнним станом і поглибленням соціально-економічної кризи та розробка шляхів подолання негативних явищ. Визначено, що на сьогоднішній день екологічна ситуація в Україні достатньо напружена. Визначено, що існує багато проблем з викидами в атмосферу на душу населення, переробкою сміття та його захоронення і іншими негативними явищами що становить пряму екологічну небезпеку. Зроблено висновок по те, що досягнення цілей сталого розвитку неможливе без поглибленого вивчення кожної його складової та розробки рекомендацій щодо їх покращення. Встановлено, що всі природоохоронні заходи відбуваються в рамках програм державного та регіонального розвитку. Аналіз показав, що в умовах воєнного стану вони потребують вдосконалення. Вважаємо, що для покращення екологічного стану в нормативні та програмні документи необхідно внести зміни в частині розширення джерел залучення коштів за рахунок благодійних внесків, в тому числі міжнародних грантів. Виділено два основні шляхи покращення екологічної ситуації а саме розвиток екологічного підприємництва та посилення екологічної складової в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Ключові слова: екологічний стан, державне управління, регіональне управління, місцеве самоврядування, підприємство, сталий розвиток.

The article analyzes the ecological state on the example of the Sumy region, identifies the main problems, including those caused by the state of war and the deepening of the socio-economic crisis, and develops ways to overcome negative phenomena. It was determined that the environmental situation in Ukraine is quite tense today. The natural environment is constantly under the influence of many negative factors, which is complicated by military actions, destruction and negative impact on nature. It was determined that there are many problems with atmospheric emissions per capita, waste processing and disposal, and other negative phenomena that constitute a direct environmental hazard. It was concluded that achieving the goals of sustainable development is impossible without an in-depth study of each of its components and the development of recommendations for their improvement. It has been established that all environmental protection measures take place within the framework of state and regional development programs. The analysis showed that in the conditions of martial law they need to be improved. The purpose of these documents is the implementation of the state policy of Ukraine at the regional level in the field of environmental protection, preservation of biological and landscape diversity, increasing the share of nature reserves, creating an ecological network, and raising environmental awareness of the population. A detailed analysis of financial support showed that insufficient funds are directed to the implementation of environmental measures. The fact that up to 90 percent of funds are proposed to be allocated from the regional budget for three years of program implementation is indicative. Unfortunately, the allocation of funds from the local budget and the funds from the

state budget are not foreseen, therefore there is an urgent need to expand sources of funding. It has been proven that the region is among the ten cleanest regions of Ukraine in terms of emissions into the atmosphere and has low environmental indicators compared to other regions of Ukraine. We believe that in order to improve the environmental condition, it is necessary to make changes in the regulatory and program documents in terms of expanding the sources of attracting funds at the expense of charitable contributions, including international grants. Two main ways of improving the environmental situation are identified, namely the development of ecological entrepreneurship and the strengthening of the ecological component in the activities of state authorities and local governments. We connect further research with modern approaches to the formation of environmental policy and the principles of socio-ecological and economic development.

Keywords: environmental condition, public administration, regional management, local self-government, entrepreneurship, sustainable development.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день екологічна ситуація в Україні достатньо напружена. Природне середовище постійно знаходиться під впливом багатьох негативних факторів, що ускладнюється воєнними діями, руйнуваннями та негативним впливом на природу. Досягнення гармонійного поєднання навколишнього середовища, економіки та суспільства відповідає затвердженим цілям сталого розвитку і є необхідною умовою задоволення потреб нинішнього покоління без шкоди здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Воно забезпечує балансування трьох основних елементів сталого розвитку. Соціальні очікування щодо сталого розвитку, прозорість і підзвітність розвиваються завдяки дедалі суворішим законодавчим ініціативам, збільшення тиску через забруднення, неефективне використання ресурсів, неадекватне управління відходами, зміна клімату, деградація екосистем і втрата біорізноманіття. Натомість забруднення від промислових підприємств шкодить не тільки навколишньому середовищу а й здоров'ю людей. Існує багато проблем з викидами в атмосферу на душу населення, переробкою сміття та його захоронення і іншими негативними явищами що становить пряму екологічну небезпеку. Досягнення цілей сталого розвитку неможливе без поглибленого вивчення кожної його складової та розробки рекомендацій щодо їх покращення. Тому вищенаведені питання потребують ґрунтового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій показує, що праці багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених стосуються питань становлення ринкових економічних інструментів природоохоронної діяльності, які розглядали у своїх працях такі вчені як: Б. М. Данилишин, В. А. Борисова, Л. Г. Мельник, та інші. Проблеми державного управління в екологічній досліджуються такими вітчизняними науковцями як: Н. Андрусевич,

О. Бондарь, М. Пилипчук, К. Ситник, М. Хвесик, В. Шевчук та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення стану наукової думки привело нас до висновку, що нові виклики та наявні наукові розробки потребують методологічних уточнень, узгоджень та адаптації до особливостей сьогодення та регіонального уточнення для кожного з регіонів України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою написання статті є проведення аналізу екологічного стану на прикладі Сумської області, виявлення основних проблем, в тому числі обумовлених воєнним станом і поглибленням соціально-економічної кризи та розробка шляхів подолання негативних явищ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження тенденцій змін екологічного стану та ролі органів державної влади та підприємництва в його покращенні необхідно розпочати з аналізу. Наші дослідження та розрахунки базувалися на даних Єдиного реєстру оцінки впливу на навколишнє середовище. Відповідно для проведення оцінки екологічного стану ми використовували дані різних моніторингов. В Україні здійснюються такі види моніторингу: глобальний що пов'язаний з міжнародними науково-технічними програмами; внутрішній який охоплює всю територію; регіональні які проводяться на окремих територіях, які характеризуються єдністю фізико-географічних, екологічних та економічних умов; місцеві які проводяться на територіях нижче регіонального рівня, в зоні елементарних споруд кожної ділянки та ландшафтного екологічного комплексу.

За даними моніторингу якості повітря, що здійснюється Державною гідрометеорологічною службою (МНС) на початок 2021 року від стаціонарних джерел забруднення в повітря Сумської області було відправлено 20936 тисяч тонн шкідливих речовин, що ста-

новить 96,6 відсотків до попереднього року. Область на період дослідження входила до десятки найчистіших регіонів України за обсягами викидів в атмосферу. Частка викидів забруднюючих речовин по відношенню до загального обсягу викидів по Україні становить 0,9 відсотків, тоді як в Полтавській області – 2,0 відсотків, у Харківській – 4,2 відсотка, у Чернівецькій – 0,9 відсотків. Зменшення загальних викидів відбулося переважно за рахунок зменшення викидів сполук азоту, статистичні дані свідчать що їх питома вага становила 71,2 відсотка порівняно з попереднім роком, з яких викиди двоокису азоту зменшилися на 988,5 тонн. Протягом 2020–2021 року в атмосферне повітря Сумської області викинуто 20,936 тисяч тонн шкідливих речовин від стаціонарних джерел забруднення, що складає 96,6 відсотків до рівня попереднього року. За обсягами викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря область входить до десятки найчистіших областей України. Частка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря по області до загального обсягу викидів по Україні складає 0,9 відсотків, для прикладу у Полтавській області – 2,0 відсотків, Харківській – 4,2 відсотка, Чернігівській – 0,9 відсотків. Зменшення загального обсягу викидів відбулося переважно за рахунок зменшення викидів сполук азоту у тому числі 71,2 відсотка до рівня минулого року, з яких викиди діоксиду азоту зменшилися на 988,5 тонн.

Контроль за станом внутрішніх вод здійснюють: Державна гідрометеорологічна служба (ДГМС) та Державне агентство водного господарства України. Показники використання і відведення води свідчать про те, що зменшилася кількість забору води з природних об'єктів з 2016 до 2020 рр. на 13,2 відсотка; в тому числі на виробничі потреби на 15,9 відсотка, на побутово-питні проблеми на 7,5% та ставково-рибне господарство на 2,7%. В той же час збільшилася кількість води використаної на зрошення 6,6 разів та сільськогосподарські потреби в 6,9 разів.

Держава сформувала систему інформаційної взаємодії підсистем управліннь екологічного моніторингу, яка забезпечує обмін інформацією на національному та регіональному рівнях. Організаційна інтеграція підрозділів екологічного моніторингу на всіх рівнях здійснюється Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів та його регіональними органами що є доречним на нашу думку та забезпечує нагляд в сфері охорони навко-

лишнього середовища. Результати здійснення державного нагляду наведені в таблиці 1.

У звітному періоді перевірено триста два-надцять господарських організацій відповідно до положень про охорону атмосферного повітря (у тому числі 2 транспортні засоби, що рухаються). За результатами перевірки сто сімдесят шість осіб притягнуто до відповідальності та оштрафовано на загальну суму 40 103 тис. гривні. Загалом складено сто вісімдесят одне повідомлення про адміністративні правопорушення, з них шість органами держзакупівель. Також було перевірено триста шістьдесят дев'ять господарських організацій на предмет дотримання положень про охорону та раціональне використання водних ресурсів, у тому числі 112 у сфері охорони поверхневих вод, 257 у сфері підземних вод. Притягнуто до відповідальності триста двадцять дев'ять осіб, виписано штрафів на 36 669 тис. грн, у тому числі вісімдесят дев'ять за порушення охорони поверхневих вод – 10 727 тис. грн., підземні води – двісті сорок осіб на загальну суму 25 942 тис. грн.

Моніторинг джерел централізованого та децентралізованого питного водопостачання здійснює МОЗ, а також рекреаційних зон вздовж річок і водойм. За результатами вжитих дій зафіксовано тридцять сім адміністративних правопорушень (двадцять дев'ять через браконьєрство), двадцять два з яких притягнуто до суду. Загалом тридцять дві особи були притягнені до відповідальності за накладення штрафів на загальну суму 8 721 000 гривень, та штрафів на загальну суму 9 894 тис. гривні.

Моніторинг стану ґрунтів здійснює Державна гідрометеорологічна служба яка контролює забруднення сільськогосподарських угідь пестицидами та важкими металами в осадах. З питань дотримання природоохоронних нормативних актів використання та охорона надр перевірено одинадцять перевірок. Під час державного нагляду та моніторингу встановлено невиконання інструкцій з рекультиватії сільгоспугідь кар'єру піску ТОВ «Глухівський кар'єр кварцит» відповідно до вимог природоохоронних нормативних актів. За несанкціоноване користування надрами двох громадян оштрафовано на 340 гривень. До адміністративної відповідальності притягнуто одну особу на суму 204 гривні за нераціональне використаних земель.

В рамках моніторингу використання земель проведено двісті сімдесят вісім перевірок щодо дотримання екологічного законодавства щодо використання та охорони земель.

Таблиця 1

Результати здійснення державного нагляду у 2021 році

Сфера контролю	Кількість перевірок		Кількість складених протоколів		Притягнуто до адмін. відп., осіб.		Сума штрафів, тис. грн.		Відкрито кримінальних проваджень
	Всього	у т.ч. об'єктів, занесених до "Переліку..."	Всього, одиниць	у т.ч. передано для розгляду у судові органи	Всього	у т.ч. у вигляді попередження	накладено	стягнуто	
Атмосферне повітря	312	0	181	6	176	0	40,1	22,7	0
в т. ч. стаціонарні об'єкти	310	0	181	6	176	0	40,1	22,7	0
з них: підприємства, організації	310	0	181	6	176	0	40,1	22,7	0
Водні ресурси	369	6	329	0	329	0	36,7	36,1	7
в тому числі: поверхневі	112	6	89	0	89	0	10,7	10,3	3
підземні	257	0	240	0	240	0	25,9	25,8	4
Земельні ресурси	278	0	104	0	104	0	55,5	52,7	2
Землі водного фонду	18	0	3	0	3	0	0,8	0,8	0
Надра	11	0	3	0	3	0	0,5	0,5	0
Рослинний світ.	67	0	202	32	177	2	153,0	127,0	2
в т. ч. ліси	62	0	156	12	147	2	104,4	96,4	2
Тваринний світ	39	0	112	1	126	1	52,6	42,2	0
в т.ч. браконьєрство	0	0	95	1	109	1	44,1	37,2	0
Природно-заповідний фонд	42	0	20	18	8	2	2,5	1,5	1
Поводження з відходами і хімічними речовинами	412	0	575	1	575	0	170,1	149,2	1
в т.ч. з промисловими відходами	298	0	449	1	449	0	132,5	110,6	0
в т.ч. з побутовими відходами	84	0	84	0	84	0	31,8	32,3	1
в т.ч. з пестицидами та агрохімікатами	29	0	41	0	41	0	5,7	6,2	0
в т.ч. з хімічними речовинами	1	0	1	0	1	0	0,1	0,1	0

Джерело: опрацьовано на основі [1; 2]

За результатами перевірки до адміністративної відповідальності притягнуто сто чотири особи, накладено штраф на суму 55 488 тисяч гривень, з них 52 717 тисяч гривень сплачено. Зафіксовано загалом збитків на суму 117 469 681 тис. грн та подано двадцять п'ять заяв на суму 11 5783 816 тисяч гривень.

Стягнуто шістнадцять дебіторських заборгованості на загальну суму 150 801 тис. грн. У звітному періоді на землях водного басейну проведено вісімнадцять перевірок дотримання природоохоронних норм, на підставі яких складено три протоколи на суму 765 гривень, які були повністю оплачено.

В сфері контролю за охороною та використанням тваринного світу, в тому числі браконьєрства за січень-грудень 2021 року проведено тридцять дев'ять перевірок дотримання природоохоронних норм щодо полювання. Загалом складено сто дванадцять протоколів про адміністративні правопорушення, 95 з яких стосуються браконьєрства, сто двадцять шість осіб притягнуто до адміністративної відповідальності на загальну суму штрафу 52 568 тис. гривень. Загальна сума орієнтовних збитків склала 160 тис. грн, в тому числі за браконьєрство 32 тисячі гривень. Подано дві претензії на суму 160,00 тис. гривні. Правоохоронним органам передано чотири фактичні матеріали, три з яких мали ознаки злочину.

Що стосується рибного світу, то за 2021 рік проведено сорок перевірок дотримання природоохоронного законодавства господарськими організаціями, які займаються охороною природоохоронних територій, та органами місцевого самоврядування, які займаються природоохоронною діяльністю. За результатами перевірки складено двадцять протоколів про адміністративні правопорушення, вісімнадцять з яких скеровано до суду. До адміністративної відповідальності притягнуто вісім осіб на суму 2 533 тис. гривень, винесено два попередження. Розрахована загальна сума збитків становить 1 622 018 тис. грн. Заявлено шість випадків дебіторської заборгованості на суму 1 622 018 тис. гривень, стягнуто два борги на суму 4,567 тис. гривень. До правоохоронних органів передано матеріали за фактами трьох злочинів, відкрито одне кримінальне провадження.

У 2021 році проведено чотириста дванадцять перевірок у сфері поводження з відходами, у тому числі у сфері поводження з відходами виробництва – двісті дев'яності вісім, у сфері побутових відходів – вісімдесят чотири, у сфері засобів захисту рослин та агрохімікатів – двадцять дев'ять, у галузь хімії – одна. За результатами перевірки поводження з відходами складено п'ятсот сімдесят п'ять протоколів про адміністративні правопорушення.

Аналіз моніторингу дотримання законодавства показав, що на сьогодні ще не всі підприємства та організації дотримуються принципів сталого розвитку. Тому в сучасних умовах важливого значення набуває культура підприємницької діяльності, яка ґрунтується на них [3; 4; 5]. Ми вважаємо, що в Україні необхідно розвивати екологічне підприємництво, тому ми погоджуємося з думкою Косович Б. про

необхідність його розвитку, яка визначається низкою важливих факторів. До них можна віднести високий рівень забруднення навколишнього середовища; низька екологічність усіх процесів господарської діяльності до яких відносять застарілі технології та шкідливі виробництва, низьку енергоефективність переважної більшості промислових підприємств та житлово-комунального сектору; зростання інтересу населення до збереження здоров'я шляхом споживання органічних продуктів; необхідність дотримання міжнародних екологічних норм для можливості виходу на зовнішній ринок. Ці проблеми екологічності вітчизняної економіки ускладнюються негативною геополітичною ситуацією, що склалася внаслідок військової агресії Російської Федерації на територію країни [6].

Основні види підприємництва в екологічній сфері наведені в науковій праці Бобкова А. та Павлюченко Ю. і ми погоджуємося з ними та виділяємо: виробництво спеціального екологічного обладнання, приладів, пристроїв і пристосувань для моніторингу стану навколишнього середовища; устаткування для очищення викидів, та відходів забруднюючих речовин та компонентів; використання вторинних ресурсів та екологічне відтворення; створення ресурсозберігаючих технологій; надання спеціальних послуг з охорони довкілля; органічне сільськогосподарське господарство; виробництво енергії з альтернативних джерел; виробництво екологічної продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання та інші [7, с. 58]. Також можна виділити такі як екологічна компанія, яка включає здійснення екологічного менеджменту і пов'язана в основному з адміністративним регулюванням діяльності підприємств, що працюють в країні. Завдяки чому вона сприяє зменшенню забруднення навколишнього природного середовища, але не добровільно, а відповідно до вимог законодавства чи рішень міжнародних організацій. Інша форма прояву екологічного підприємництва проявляється, коли компанія добровільно переходить на енергозберігаючу, екологічно конструктивну технологію виробництва товарів і послуг, сприяє оздоровленню навколишнього середовища, використовуючи методи і сировину. процесу діяльності, що мінімізує екологічно деструктивний вплив на навколишнє природне середовище і призводить до поліпшення умов проживання [8]. Цей вид підприємництва не тільки сучасний тренд, а й потужний фактор, що забезпе-

чить довгострокову конкурентну перевагу на ринку на основі нових усталених практик та підходів, які забезпечують не тільки прибуток, але й соціально-економічну стабільність та добробут.

Екологічні проблеми загострилися під час війни та стали ще більш актуальними. Після входу російських військ і тимчасової окупації деяких територій області наповнилися брухтом ворожої техніки, трупами російських солдатів та іншими результатами їх перебування. У деяких районах порядок ще не відновлений, оскільки уламки вивозяться та очищаються від мін. Більше того, під час війни Державній екологічній інспекції в Сумській області тимчасово заборонили перевіряти підприємства. Тому наразі неможливо проводити екологічний контроль на полігонах та в компаніях, які займаються збором, транспортуванням, переробкою та утилізацією відходів. Проте інспектори охорони навколишнього середовища перевіряють зони відкритого доступу як у межах області, так і за їх межами. Особлива увага приділяється, зокрема, дотриманню природоохоронних норм при поводженні з відходами. Так, з початку 2022 року в Сумській області виявлено 94 природних сміттєзвалища загальною площею майже 23 тис. Однак видно, що фактична кількість і площа сміттєзвалищ набагато більші, тому це лише документально підтверджений факт. За наявною інформацією, більшість несанкціонованих звалищ твердих побутових відходів зареєстровано на території громад.

Важливу роль в покращенні екологічної ситуації в Україні відіграють органи державного управління та місцевого самоврядування. Так двадцятого грудня 2021 року голова Сумської обласної державної адміністрації підписав розпорядження про схвалення Програми охорони навколишнього середовища Сумської області на 2022–2024 роки». Аналіз даної програми показав, що в умовах воєнного стану вона потребує вдосконалення.

Метою даного документа є реалізація державної політики України на регіональному рівні у сфері охорони навколишнього природного середовища, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, збільшення частки заповідників, створення екологічної мережі, підвищення екологічної свідомості населення. Детальний аналіз фінансового забезпечення показав, що на виконання екологічних заходів спрямовуються недостатні кошти. Показовим є той факт, що до 90 відсотків коштів пропонується виділити з обласного бюджету за три роки реалізації програми. На жаль не передбачається виділення коштів з місцевого бюджету та не передбачаються кошти державного бюджету. Враховуючи реалії сьогодення та знаходження України в ситуації воєнного стану, постійними нападами зі сторони країни-агресора на нашу думку необхідно внести зміни в частині виконання та виділення коштів. Ми вважаємо що необхідно внести зміни в Перелік заходів та запровадити підготовку «Проєктів відновлення територій та об'єктів природоохоронного фонду на основах сталого розвитку».

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене необхідно відмітити, що область входить до десятки найчистіших регіонів України за обсягами викидів в атмосферу та має низькі показники щодо екологічного стану порівняно з іншими областями України. Ми вважаємо, що для покращення екологічного стану в нормативні та програмні документи необхідно внести зміни в частині розширення джерел залучення коштів за рахунок благодійних внесків, в тому числі міжнародних грантів. Ми виділяємо два основні шляхи покращення екологічної ситуації а саме розвиток екологічного підприємництва та посилення екологічної складової в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Подальші дослідження ми пов'язуємо з сучасними підходами до формування екологічної політики та засадах соціо-еколого-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звіти про результати здійснення державного нагляду (контролю) Таблиця-звіт за 2021 рік. URL: http://deisumy.gov.ua/?page_id=25.
2. Ефективність здійснення державного нагляду (контролю) територіальними органами Держекоінспекції за 2021 рік. URL: https://www.dei.gov.ua/posts?category_id=19&post_type_id=2.
3. Butenko V., Baidala V., Slavkova O., Sukhostavets A. Economic Strategic fundamentals of bioeconomy development in Ukraine. *Sciences for Agribusiness and Rural Economy Proceedings of the 2020 International Scientific Conference Warsaw University of Life Sciences – SGGW Institute of Economics and Finance Warsaw, 21–22 September 2020*. № 4. 2020. p. 30–37.

4. Славкова О. П., Запара С. І., Соколов М. О. Біоекономіка як складова сталого розвитку природи та суспільства її державне і законодавче регулювання. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Економіка і менеджмент"*. 2020. Випуск 2 (84). С. 3–6.

5. Сухоставець А. І. Підприємницька діяльність в аграрному секторі. Management, finance, economics: modern problems and ways of their solutions: collective monograph / Zhydovska N., etc. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, 2021. p. 65–74.

6. Косович Б. Екологічне підприємництво як важлива складова сучасної економіки України. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 3. С. 109–118.

7. Бобкова А., Павлюченко Ю. Учасники відносин у сфері екологічного підприємництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 58. URL: <https://www.pgjournal.kiev.ua/archive/2017/9/12.pdf>.

8. Екологічний бізнес. Словник – довідник з екології : навч.-метод. посіб. уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. Херсон : ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 78–79.

REFERENCES:

1. Zvity pro rezultaty zdiisnennia derzhavnoho nahliadu (kontroliu) Tablytsia-zvit za 2021 rik [Reports on the results of state supervision (control) Table-report for 2021]. Available at: http://deisumy.gov.ua/?page_id=25. (accessed 25 June 2022). [in Ukrainian]

2. Efektyvnist zdiisnennia derzhavnoho nahliadu (kontroliu) terytorialnyimi orhanamy Derzhzhinspektsii za 2021 rik [Effectiveness of state supervision (control) by territorial bodies of the State Inspectorate for 2021]. Available at: https://www.dei.gov.ua/posts?category_id=19&post_type_id=2 (accessed 30 June 2022). [in Ukrainian]

3. Butenko V., Baidala V., Slavkova O., Sukhostavets A. (2020) Economic Strategic fundamentals of bioeconomy development in Ukraine. Sciences for Agribusiness and Rural Economy Proceedings of the 2020 International Scientific Conference Warsaw University of Life Sciences – SGGW Institute of Economics and Finance Warsaw, 21–22 September. № 4, pp. 30–37.

4. Slavkova O. P., Zapara S. I., Sokolov M. O. (2020) Bioekonomika yak skladova staloho rozvytku pryrody ta suspilstva yii derzhavne i zakonodavche rehuliuвання. [Bioeconomy as a component of sustainable development of nature and society, its state and legislative regulation]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriiia "Ekonomika i menedzhment"*, no. 2 (84), pp. 3–6. [in Ukrainian]

5. Sukhostavets A. I. (2021) Pidpriemnytska diialnist v ahrarnomu sektori. [Entrepreneurial activity in the agricultural sector]. Management, finance, economics: modern problems and ways of their solutions: collective monograph / Zhydovska N., etc. International Science Group. Boston : Primedia eLaunch, pp. 65–74. [in Ukrainian]

6. Kosovych B. (2020) Ekolohichne pidpriemnytstvo yak vazhlyva skladova suchasnoi ekonomiky Ukrainy [Ecological entrepreneurship as an important component of the modern economy of Ukraine]. *Ekonomichnyi analiz*. Tom 30. № 3, pp. 109–118. [in Ukrainian]

7. Bobkova A., Pavliuchenko Y. (2017) Uchasnyky vidnosyn u sferi ekolohichnoho pidpriemnytstva. [Participants of relations in the field of ecological entrepreneurship]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. № 9, p. 58. Available at: <https://www.pgjournal.kiev.ua/archive/2017/9/12.pdf>. (accessed 25 June 2022). [in Ukrainian]

8. Ekolohichnyi biznes (2013) Slovnyk – dovidnyk z ekolohii [The dictionary is a guide to ecology]: navch.-metod. posib. uklad. O. H. Lanovenko, O. O. Ostapishyna. Kherson: PP Vyshemyrskiy V. S., pp. 78–79. [in Ukrainian]